

A New Reading of Women in Iranian and Lebanese Society based on Giddens Theory

Shirin Soroush ¹ | Jahangir Amiri ^{2*} | Yahya Marouf ³ | Ali Salimi ⁴

1. Ph.D. in Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: shirin.soroush@yahoo.com
2. Corresponding Author, Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: Gaamiri686@gmail.com
3. Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: y.marouf@razi.ac.ir
4. Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Razi University, Kermanshah, Iran. E-mail: a.salimi@razi.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 01 December 2020

Received in revised form:
11 January 2021

Accepted: 12 January 2021

Keywords:

Tradition and Modernity.
Women's Literature
Leila Balabaki.
Zoya Pirzad.
Ana Ahya.
Adat Mikonim.
Anthony Giddens.

ABSTRACT

The togetherness of literature and society is one of the subjects of interest in literary research. In this respect, social novels, more than any other literary work, can reflect the events and realities of society. The association between tradition and modernity is also reflected in these works as a social issue and the sociology of literature attempts to explain this relationship. Alongside the arrival of modernity in Iran and the Arab countries, there was an obvious confrontation between it and the existing traditions in the society, and, accordingly, the authors portrayed this confrontation with special delicacy in their works. Since common infrastructures and cultural similarities are the factors for matching the two literary works, this study examines the two novels *Ana Ahia* by Leila Balabaki and *Adat Mikonim* by Zoya Pirzad. The authors of these two novels embark on Anthony's theory. Giddens represents a new look in the four areas of culture, society, economics, and politics as a theorist whose views on Eastern societies and women's issues are groundbreaking and reflect on the interaction and interaction of tradition and modernity between the Iranian and Arab societies. Examining the common themes of these two novels reveals the conflict between traditional and modern beliefs about women. Furthermore, traditional, cultural, and social features are being observed more than modern elements in these two novels. The efforts of the main female characters of the novels that reflect the confrontation between their modernist beliefs and the traditions that govern the family and society are in vain.

Cite this article: Soroush, Sh., Amiri, J., Marouf, Y., Salimi, A. (2024). A New Reading of Women in Iranian and Lebanese Society based on Giddens Theory. *Research in Comparative Literature*, 14 (3), 25-48.

© The Author(s).

Publisher: Razi University

DOI: 10.22126/jccl.2021.5948.2206

Extended Abstract

Introduction:

Dynamisms of the society, thoughts, and social customs are a number of issues that are reflected in the language and literature of societies. The relationship between tradition and modernity is also one of these issues. Zoya Pirzad is a contemporary Iranian novelist who pays much attention to social realities in her works. *Adat Mikonim* is one of his most prominent works, in which he also talks about the contrast between tradition and modernity. Leila Balabaki is also one of the great Arabic-language novelists who pays attention to social realism in her works and, in her most important work *Ana Ahya*, she has depicted social realities. It is the challenges that are faced by the contemporary man in the movement of developing societies from tradition to modernity. Since the authors of the novels *Ana Ahya* and *Adat Mikonim* are almost contemporary and their societies have gone through the same cultural changes, it is crucial to conduct a comparative research considering the cultural infrastructure of the two Iranian and Arabic Societies. Therefore, the current research tries to investigate tradition and modernity as social phenomena, relying on Giddens' theories and implying a descriptive-analytical method. In this article, the elements of tradition and modernity are categorized into four parts; culture, society, economy, and politics, and some of the examples mentioned in both novels are analyzed according to the mentioned indicators.

Method:

The current research is an attempt to investigate tradition and modernity as the two social phenomena in these two novels, relying on Giddens' theories and using a descriptive-analytical method. Common infrastructures and cultural similarities can be counted as a reason for comparing the two literary works. Besides, since these two authors have given great importance to society in all their works, their novels can be a suitable platform for studying society. Among the different schools of comparative literature, the current research is based on the Eastern European School.

Results and Discussion:

The novels *Adat Mikonim* and *Ana Ahya* are both written by women writers whose main concern is women and their related issues, and they have selected the main characters of the novel among the women. Attempt has been made to reflect their efforts for independence, freedom, and gender equality. Due to the many cultural commonalities between the Iranian and Lebanese societies, the traditions governing these societies were examined in the four domains of culture, society, economy, and politics. In the cultural field, the selfishness of some characters in the form of consumerism and luxuries to cover up old thoughts is one of the issues that can be targeted in both novels. In the social arena, the writers are welcoming modernity by rejecting patriarchal culture, women's freedom, equal rights with men, women's managerial role in society, etc. In the economic field, the employment of female characters is a manifestation of their independence. In the political field, it can be declared that the presence of women in politics is one of the signs of modern societies.

Conclusion:

Examining the common themes of these two novels reflects the conflict between traditional and modern beliefs about women, and traditional cultural and social indicators are seen more than modern elements in these two novels. The efforts of the main female characters in the novel that reflect the confrontation between their modernist beliefs and the ruling traditions of the family and society remain fruitless. Furthermore, based on Giddens' theory of social structure, tradition continues to exist even in the most modern societies. Dodhed, holds the idea that it is these traditions that determine their path, and the authors impose the social reality of their time on the main characters of the novel, despite their tendency towards modernity.

خوانشی نو از زنان در جامعه ایران و لبنان بر اساس نظریه گیدنز (بررسی سنت و مدرنیته در دو رمان *آنا احیا* و *عادت می کنیم*)

شیرین سروش^۱ | جهانگیر امیری^{۲*} | یحیی معروف^۳ | علی سلیمی^۴

۱. دانش آموخته دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: shirin.soroush@yahoo.com
۲. نویسنده مسئول، استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: Gaamiri686@gmail.com
۳. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: y.marof@razi.ac.ir
۴. استاد، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران. رایانامه: a.salimi@razi.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

ارتباط ادبیات با جامعه از جمله موضوعات مورد توجه در پژوهش‌های ادبی است؛ رابطه دوسویه سنت و مدرنیته به‌عنوان یک مسأله اجتماعی در رمان‌های معاصر بازتاب یافته است و جامعه‌شناسی ادبیات سعی دارد این رابطه را شرح دهد. با ورود مدرنیته به ایران و کشورهای عربی، تقابلی آشکار بین آن و سنت‌های موجود در جامعه به وجود آمد و نویسندگان این تقابل را در آثارشان به تصویر کشیدند. از آنجا که زیرساخت‌های مشترک و شباهت‌های فرهنگی عاملی برای تطبیق دو اثر ادبی است، این پژوهش با بررسی دو رمان *آنا احیا* نوشته لیلی بعلبکی و *عادت می کنیم* نوشته زویا پیرزاد سعی دارد نظر آن‌ها را با تکیه بر نظریه آنتونی گیدنز (در چهار حوزه فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و سیاست) نشان دهد. بررسی درون‌مایه‌های مشترک این دو رمان نشانگر تقابل و جدال میان باورهای سنتی و مدرن درباره زنان است و شاخص‌های سنتی فرهنگی و اجتماعی بیشتر از عناصر مدرن در این دو رمان دیده می‌شود. تلاش شخصیت‌های اصلی زن رمان در تقابل میان باورهای نوگرای خود و سنت‌های حاکم بی‌نتیجه می‌ماند و بر اساس نظریه ساختار اجتماعی گیدنز که اعتقاد دارد سنت در مدرن‌ترین جوامع هم به حیات خود ادامه می‌دهد، در پایان این سنت‌ها هستند که مسیر آن‌ها را تعیین می‌کنند و نویسندگان علی‌رغم گرایش زیاد به مدرنیته و نوگرایی، واقعیت اجتماعی زمانشان را بر شخصیت‌های اصلی رمان تحمیل می‌کنند.

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۱

تاریخ بازنگری: ۱۳۹۹/۱۰/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۲۳

واژه‌های کلیدی:

سنت و مدرنیته،
ادبیات زنان،
لیلی بعلبکی،
زویا پیرزاد،
آنا احیا،
عادت می کنیم،
آنتونی گیدنز.

استناد: سروش، شیرین؛ امیری، جهانگیر؛ معروف، یحیی؛ سلیمی، علی (۱۴۰۳). خوانشی نو از زنان در جامعه ایران و لبنان بر اساس نظریه گیدنز (بررسی سنت و مدرنیته در دو رمان *آنا احیا* و *عادت می کنیم*). *کاووش نامه ادبیات تطبیقی*، ۱۴ (۳)، ۲۵-۴۸.

© نویسنده گان.

ناشر: دانشگاه رازی

DOI: 10.22126/jcccl.2021.5948.2206

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

ادبیات گونه‌های زیادی دارد؛ اما رمان، مهم‌ترین گونه‌ای است که از جامعه تأثیر می‌گیرد. «به‌ویژه رمان‌هایی که در گونه رئالیسم اجتماعی به نگارش درآمده‌اند.» (زرافا، ۱۳۸۶: ۹) و «هیچ هنر یا گونه دیگری از ادبیات وجود ندارد که بتوان آن را دربرگیرنده حقایق فراوان وجود انسانی دانست، مگر رمان.» (همان: ۱۴۵) تحولات جامعه، افکار و آداب و رسوم اجتماعی از مسائلی هستند که در زبان و ادبیات جوامع انعکاس می‌یابند؛ رابطه سنت و مدرنیته نیز از جمله این مسائل است. زویا پیرزاد، رمان‌نویس معاصر ایرانی است که در آثار خود به واقعیت‌های اجتماعی بسیار توجه دارد. عادت می‌کنیم یکی از مهم‌ترین آثار اوست که در آن از تقابل سنت و مدرنیته نیز سخن به میان آورده است. لیلی بعلبکی نیز از جمله رمان‌نویسان بزرگ عرب‌زبان است که به رئالیسم اجتماعی در آثارش توجه دارد و در مهم‌ترین اثرش یعنی *أنا أحيا* واقعیت‌های اجتماعی را به تصویر کشیده است؛ آنچه در این پژوهش بررسی شده، چالش‌هایی است که در حرکت جوامع در حال توسعه از سنت به سوی مدرنیته پیش روی انسان معاصر قرار می‌گیرد. از آنجا که نویسندگان رمان‌های *أنا أحيا* و عادت می‌کنیم قریباً هم‌عصر هستند و جوامع آن‌ها تحولات فرهنگی یکسانی را از سر گذرانده، لازم است پژوهشی تطبیقی با در نظر گرفتن زیرساخت فرهنگی دو جامعه ایرانی و عربی انجام شود؛ «موفقیت رمان نشانه وجود وجه مشخصه‌های مشترکی است که نویسنده با مردم خود دارد.» (زرافا، ۱۳۸۶: ۲۸۴) لذا پژوهش حاضر در صدد است تا سنت و مدرنیته را به‌عنوان یک پدیده اجتماعی در این دو رمان با تکیه بر نظریات گیدنز^۱ و به روش توصیفی-تحلیلی بررسی کند. در این نوشتار، عناصر سنت و مدرنیته در چهار بخش فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و سیاست دسته‌بندی شده و برخی از نمونه‌های ذکر شده در هر دو رمان با توجه به شاخص‌های یادشده تحلیل شده است. زیرساخت‌های مشترک و شباهت‌های فرهنگی می‌تواند عامل تطبیق و مقایسه دو اثر ادبی باشد و چون این دو نویسنده در همه آثار خود به جامعه اهمیت زیادی داده‌اند، رمان‌های آنان می‌تواند بستر مناسبی برای مطالعه جامعه‌شناختی باشد. از میان مکتب‌های مختلف ادبیات تطبیقی، پژوهش حاضر با تکیه بر مکتب اروپای شرقی صورت می‌گیرد؛ این مکتب برخاسته از اندیشه‌های جامعه‌شناختی مارکس است که قائل به تأثیرگذاری زیرساخت‌های اقتصادی و اجتماعی در قلمرو فرهنگ و هنر است. از دیدگاه این مکتب، بررسی روابط ادبی ملل مختلف بر اساس

پژوهش در نقاط مشترک و مشابه آن‌هاست که این نقاط مشترک و مشابه بر اثر وجود زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی مشترک و مشابه میان آن‌ها و تأثیر آن‌ها بر ادبیات و هنرشان حاصل شده است.» (علوش، ۱۹۸۷: ۱۲۷).

۲-۱. ضرورت، اهمیت و هدف

از آنجا که ادبیات و رمان می‌تواند بستری مناسب برای بازتاب وقایع اجتماعی باشد و نویسندگان بسیاری به این موضوع توجه داشته‌اند. نویسندگان این دو رمان نیز با هدف بیان مسائل و مشکلاتی که زنان در جوامع امروزی با آن مواجه هستند موضوع مدنیت و تقابل آن با سنت را دست مایه‌ی رمان‌های خویش قرار داده‌اند. و این پژوهش درصدد است تا بازتاب سنت و مدرنیته را در آثار لیلی بعلبکی و زویا پیرزاد مورد بررسی قرار دهد.

۳-۱. پرسش‌های پژوهش

- نویسندگان دو رمان *آنا اُحیا* و *عادت می‌کنیم* اوضاع و مسائل مربوط به زنان را در دو جامعه ایرانی و لبنانی در حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی چگونه تصویر کرده‌اند؟
- چه اشتراکات و تفاوت‌هایی میان زنان در این حوزه‌ها نمود بیشتری داشته است؟

۴-۱. پیشینه پژوهش

در باره تقابل سنت و مدرنیته در ادبیات تاکنون پژوهش‌هایی صورت گرفته است. از جمله مقاله «تقابل سنت و مدرنیته در رمان اجتماعی پس از انقلاب اسلامی» (۱۳۹۱) اثر مریم عاملی رضایی منتشر شده در نشریه پژوهش زبان و ادبیات فارسی که تأثیر مظاهر مادی بر رمان‌های دهه شصت و کمرنگ شدن سنت‌ها و همچنین سنت‌گرایی در رمان‌های دهه هفتاد و هشتاد را بررسی کرده است، مقاله «بررسی سنت و مدرنیته در رمان *قلب اللیل نجیب محفوظ*» (۱۳۹۷) نوشته عبدالأحد غیبی در نشریه لسان مبین که دیدگاه متعادل نجیب محفوظ را در تقابل سنت و مدرنیته بیان کرده است، مقاله «سنت و بازتاب آن در رمان کولی کنار آتش» (۱۳۹۱) نوشته احمد غنی پور ملک‌شاه در نشریه زبان و ادبیات فارسی که به بررسی موانع آزادی زنان پرداخته است، مقاله «روایت گذر از سنت به مدرنیته در داستان *طعم گس خرمالوی زویا پیرزاد*» (۱۳۸۹) نوشته احمد گلی در نشریه بهارستان سخن که گذر از سنت به مدرنیته را در سه مرحله بررسی کرده است، مقاله «چالش سنت و مدرنیته در رمان *اهل غرق* منیرو روانی پور» نوشته رضا قاسم‌زاده که تحولات اقتصادی را عامل زوال سنت برشمرده است. مقاله «بررسی تطبیقی نقد

جامعه‌شناختی زن در رمان علی احمد باکثیر و احمد محمود» (۱۳۹۱) نوشته سیده اکرم رخشنده نیا در مجله کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی که بررسی تطبیقی نقش زنان در جریان جنگ پرداخته است. مقاله «بازسازی الگوی بازاندیشی گیدنز بر مبنای مواضع اخیرتر او راجع به سنت» نوشته حامد حاجی حیدری نیز عقاید گیدنز را در رابطه با سنت و مدرنیته بررسی می‌کند؛ اما در خصوص سنت و مدرنیته در دو رمان *أنا أحیا* و *عادت می‌کنیم* و بررسی تطبیقی آن تاکنون پژوهشی صورت نگرفته است. از این رو مقاله حاضر می‌کوشد تا ضمن معرفی این دو رمان به تحلیل تطبیقی آن‌ها پردازد.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۲-۱. رمان *أنا أحیا*

لیلی بعلبکی این رمان را از زاویه دید اول شخص روایت می‌کند که شرح حالی از زندگی روزمره «لینا فیاض» قهرمان داستان و تصویرگر جامعه لبنان آن دوره است. لینا در خانواده‌ای پدرسالار متولد شده است. او با اینکه پدری ثروتمند دارد؛ ما می‌خواهد از لحاظ مالی مستقل شود و بدین وسیله در مسیر آزادی که در رؤیاهایش می‌پروراند گام بردارد. در خلال داستان با پسری به نام بهاء آشنا می‌شود که چون او را متفاوت از سایر مردان می‌بیند به او علاقمند می‌شود؛ اما بعدها بهاء او را ترک می‌کند؛ بعلبکی در این رمان می‌خواهد نشان دهد که دختر و زن عرب، زنده است و همچون زنان سایر جوامع حق زندگی کردن دارد؛ این رمان، روایتی رئالیستی است و بیان ادبی و جملات زیبا و انشاگونه و اشارات تاریخی به جنگ جهانی و حوادثی که بر اقتصاد بر جای گذاشته است، رمان را به واقعیت نزدیک‌تر کرده است. داستان به کلی از یک جمله کوتاه «أنا أحیا» خلاصه شده است که در بردارنده زندگی رؤیاهای، دغدغه‌ها و مشکلاتی است که یک دختر نوزده ساله عرب در میان جامعه و خانواده‌ای مردسالار با آن دست و پنجه نرم می‌کند. (ن.ک. بعلبکی، ۲۰۱۰)

۲-۲. رمان *عادت می‌کنیم*

این رمان، شرح زندگی روزمره سه زن ایرانی (دختر، مادر و مادر بزرگ) است. راوی قصه، آرزو است؛ زنی مطلقه میانه‌سال که بین خواسته‌های مادر و توقعات دختر و آرزوهای خود در جدال است. او زنی محکم است که از مردها و دنیای مردانه، اطرافش هراسی ندارد، چنانکه پس از مرگ پدر، اداره بنگاه معاملاتی او را که یک کار مردانه است، بر عهده می‌گیرد و به تنهایی بار مسئولیت مخارج دخترش و مادرش را به دوش می‌کشد. با مردی به نام سهراب زرجو آشنا می‌شود که به دلیل کامل

بودن و تفاوت با سایر مردان به او دل می‌بندد و تصمیم می‌گیرد با او ازدواج کند. دختر جوان (آیه)، دختر آرزو) درگیر مسائل و خواست‌های نسل خود است. مادر بزرگ (ماه منیر مادر آرزو) زنی تجملاتی، سلطه‌جو و تواناست که همسرش مطیع و فرمانبردار او بوده است. جدال میان آرزو و خانواده‌اش در جریان تصمیم او برای ازدواج مجدد به اوج خود می‌رسد زیرا خانواده‌اش با این ازدواج مخالفت دارند. در نهایت نویسنده پایان داستان را باز می‌گذارد و نتیجه آن را به نظر مخاطب رمان می‌سپارد.

۳-۲. زن در رمان

ارزش رمان به‌عنوان یک سند اجتماعی در وهله اول به این حقیقت بستگی دارد که این شکل هنری در هر دوره‌ای از تاریخ، کامل‌ترین ارزش را به موقعیت فرد داده است؛ گفتن این مطلب که رمان، ضرورتاً از شخصیت‌ها شکل گرفته، بدان معنی است که نویسنده در وجود شخصیت‌ها، آن روابط اجتماعی را مجسم می‌کند که غالباً دیده و تجربه کرده است. (زرافا، ۱۳۸۶: ۱۲۶-۱۲۷) در دنیای مدرن، زنان در تلاش برای رسیدن به سهم خود از زندگی اجتماعی، خواهان حضوری فعال در مناسبات اجتماعی هستند؛ انتخاب یک زن به‌عنوان قهرمان داستان در این رمان‌ها که خواهان به تصویر کشیدن چالش‌های دوگانه میان سنت و تجدد است، انتخاب مناسبی است؛ چراکه از نظر گیدنز «از آنجا که زنان باید هویت قبلی و تثبیت یافته خود را به میزانی بیش از مردان در فرایند تجدد از دست دهند، لذا دوران تجدد را به طرزی کامل‌تر ولی تناقض‌آمیزتر تجربه می‌کنند.» (گیدنز، ۱۳۸۷: ۱۵۴) یکی از چالش‌هایی که جوامع در حال توسعه در گذر از سنت به مدرنیته با آن رو به رو هستند، بحث توازن میان نیروهای موجود در جامعه اعم از زن و مرد و برابری حقوق آن‌ها است. زمانی که معتقد به حضور فعال زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی و صنعتی باشیم، ضرورت پرداختن به زندگی شخصی و اجتماعی آنان نیز آشکار خواهد شد؛ از آنجا که نویسندگان رمان‌های *آنا آحیا* و *عادت می‌کنیم* هر دو زن هستند و شخصیت‌های اصلی را نیز از میان زنان برگزیده‌اند، بررسی و کشف ویژگی‌های زنانه این دو رمان، ابعاد تازه‌ای از زندگی زنان در جوامع سنتی را روشن می‌کند.

۴-۲. نظریه گیدنز در رابطه با سنت و مدرنیته

واژه سنت^۱، به معنای انتقال دادن است. (جهانبگلو، ۱۳۸۷: ۲۰۶) و آن مجموعه باورهایی است که از نسلی به نسلی دیگر قابل انتقال است. (همان: ۳۹) و نیز از منظر گیدنز، سنت چهار ویژگی مهم دارد: ۱- سنت شامل آیین و رسوم و مراسمی است که در حوزه‌ای معینی تکرار و باز تکرار شود. ۲- سنت جمعی است؛ یعنی این آیین و رسوم به شکلی جمعی انجام می‌شود. ۳- سنت در درون خود نگرهبانایی دارد که حافظ آن هستند (مثل کاهن‌ها یا کشیش‌ها) که کارشان تفسیر و توضیح سنت‌هاست. ۴- سنت با هویت افراد درگیر می‌شود؛ زیرا احساسات و هیجانات را رهبری می‌کند و تسلط بر رفتار انسانی دارد. (گیدنز، ۱۳۸۷: ۷۳) او بر خلاف بسیاری از جامعه‌شناسان بر این باور است که «سنت‌ها از جریان نوسازی دور نمی‌شوند و حتی در مدرن‌ترین جوامع ادامه می‌یابند و در یک ارتباط همزیستی درونی با مدرنیته درگیر هستند.» (همان: ۷۵) از نظر ایشان «جوامع مدرن اگر چه توانسته‌اند حیطه‌های عمومی مثل دموکراسی و اقتصاد را از سنتی بودن برهانند؛ اما در حیطه زندگی خانوادگی و شخصی هنوز کماکان درگیر سنت‌ها هستند.» (همان: ۸۲) به عقیده وی در هر حال سنت به طریقی، درگیر با زمان است. می‌توان گفت، سنت، تمایل به گذشته است، چنان که نفوذی شدید دارد، یا به عبارت دقیق‌تر، گذشته ساخته شده است تا نفوذ شدیدی بر حال داشته باشد. (بک و دیگران، ۱۹۹۴: ۶۲)

۲-۴-۲. مدرنیته

مدرنیته مأخوذ از واژه «مدرن»، لغت لاتین «Modernus» و مشتق از ریشه «Modo» به معنای اواخر و گذشته‌ای نزدیک بوده است. (افشارکهن، ۱۳۸۳: ۴۹) «مدرنیته یعنی خردباوری و تلاش برای بخردانه کردن هر چیز، شکستن عادت‌های اجتماعی و باورهای سنتی همراه با پشت سر نهادن ارزش‌ها، حس-ها، باورها و در یک کلام شیوه‌های مادی و فکری زندگی کهن.» (احمدی، ۱۳۷۷: ۱۱) مدرنیته جریانی است که نمی‌توان تعریفی دقیق برای آن ذکر کرد و تنها می‌توان گفت تجربه‌ای است که هر جامعه به فراخور موقعیت خود، متفاوت از جامعه‌ای دیگر تجربه می‌کند. به باور گیدنز مدرنیته «به شیوه‌هایی از زندگی یا سازمان اجتماعی مربوط می‌شود که از سده هفدهم به بعد در اروپا پیدا شد و به تدریج نفوذی کم‌وبیش جهانی پیدا کرد. (گیدنز، ۱۳۸۷: ۴) بر اساس نظریه او «یکی از مسائل مدرنیته، تغییر است و اساس آن بر نقد گذشته و حال استوار است. خردباوری، فردمحوری، انسان‌گرایی از مبانی مدرنیته‌اند و با خداباوری اندیشه سنتی تقابل دارند. صنعتی شدن، افزایش نیروی نظامی، دموکراسی،

رشد رسانه‌های ارتباط جمعی، شاخص‌های دیگری هستند که موجب تغییر در زیرساخت‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی می‌شوند.» (گیدنز، ۱۳۸۷: ۶۵) او تاریخ بشر را به دو مقطع پیشامدرن و مدرن، و مقطع مدرن را به دو دوره مدرنیته اولیه و مدرنیته متأخر تقسیم می‌کند و از انقلاب صنعتی تا دهه ۱۹۶۰ را دوره مدرنیته اولیه و پس از آن تاکنون را دوره مدرنیته متأخر می‌نامد و قبل از این دو دوره را پیشامدرن یا دوره سنتی می‌خواند. به نظر گیدنز مدرنیته متأخر همان چیزی است که دیگران پسامدرن یا پساصنعتی می‌دانند. او معتقد است که این دوره ادامه و تشدیدشده مدرنیته است و فراتر از آن نیست. (گیدنز، ۱۳۸۵: ۲۸) به نظر گیدنز، سنت در مدرنیته ادامه پیدا می‌کند و تا زمانی که مدرن به معنای غربی است، ادامه تجلی سنت در مدرنیته مبهم باقی می‌ماند. (گیدنز، ۱۳۸۵: ۲۹) سنت‌های جدیدی در مدرنیته، در امتداد تفاوت جنسیتی به وجود آمدند. نفوذ سنت، مدرنیته اولیه را به ایجاد هویت‌های فردی و جمعی قادر کرد. (بک و دیگران، ۱۹۹۴: ۵۷)

۵-۲. زن در جامعه سنتی و مدرن

جایگاه و هویت زن سنتی، در کنار خانواده و خانه‌داری تعریف می‌شود؛ اما زن مدرن، زنی است که هویت‌یابی را در نقش اجتماعی دنبال می‌کند، تحصیل کرده و دارای مهارت‌های اجتماعی و شغلی است. حضور زن در جامعه از موضوعات بحث برانگیز عصر مدرن است که از دو رویکرد به زن؛ رویکرد سنتی و رویکرد مدرن و نقش و تأثیرگذاری آن در جامعه برخاسته و لیلی بعلبکی و زویا پیرزاد به‌عنوان نمایندگان زن در جامعه لبنانی و ایرانی این دو رویکرد سنتی و مدرن را نسبت به زن بازتاب داده‌اند؛ آن دو با به چالش کشیدن سنت و مدرنیته، شخصیت‌های متفاوتی از زنان را در رویارویی با این پدیده اجتماعی به نمایش گذاشته‌اند؛ در جامعه کنونی زنانی وجود دارند که در مقابل سنت‌ها و اعتقادات خرافی و بازدارنده به مخالفت و ایستادگی برخاسته‌اند؛ اما «پیامد این اقدام، برای آن‌ها همواره تنهایی، در به دری، سردرگمی، بیچارگی، ترس و... بوده است و آینده‌ای نامعلوم و سرنوشتی نامطلوب در انتظارشان قرار می‌گیرد.» (غنی پور ملک شاه، ۱۳۹۱: ۱۷۲)

۶-۲. سنت و مدرنیته در دو زمان

یک اثر ادبی، حاصل شرایط اجتماعی، فرهنگی و سیاسی زمان خود است؛ بنابراین آن اثر، افزون بر اینکه عقاید نویسنده را منعکس می‌سازد، اوضاع اجتماعی، فرهنگی و سیاسی عصرش را نیز عنوان می‌کند؛ «زمان پیش از آن که حاصل تخیل باشد، انعکاس واقعیت است: جوهر و کیفیت ضروری آن در

بیان رابطه میان امور واقعی و امور تخیلی نهفته است. (زرافا، ۱۳۸۶: ۱۲۸) در این دو رمان، سنت و مدرنیته در اشکال مختلفی خود را نشان می‌دهد؛ نویسندگان این نوشتار سنت‌های حاکم بر جوامع ایران و لبنان را در چهار حوزه فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و سیاست مورد بررسی قرار می‌دهند.

۲-۷. فرهنگ

بعلبکی در رمان *أنا أحيا* موارد زیادی از خودباختگی‌های فرهنگی ذکر کرده است که همچون سرپوشی بر واقعیت جامعه سنت‌گرای لبنان گذاشته شده است؛ در واقع اساس تفکر اعضای جامعه در اغلب موارد بر پایه سنت قرار دارد؛ اما این سنت تحت لوای مظاهری از مدرنیته پنهان شده است. آنتونی گیدنز عقیده دارد که «سنت‌ها از جریان نوسازی دور نمی‌شوند و در یک همزیستی درونی با مدرنیته درگیر هستند و حتی در جوامع مدرن نیز ادامه می‌یابند. از نظر او جوامع مدرن گرچه توانسته‌اند حیطه عمومی، مثل دموکراسی و اقتصاد را از سنتی بودن برهانند، در حیطه زندگی خانوادگی و شخصی هنوز درگیر سنت‌ها هستند. در این تعریف، مدرنیته یک جریان نواندیشی عقلی است که از سنت شکل می‌گیرد ولی سنت را نفی می‌کند.» (گیدنز، ۱۳۸۰: ۸۲) این گفته گیدنز در رمان *أنا أحيا* به خوبی انعکاس یافته است. چنانکه در داستان با شخصیت‌های مختلفی روبه‌رو هستیم که دارای افکاری سنتی با پوششی مدرن هستند. از جمله شخصیت‌هایی که بنیان فکرش بر اساس مبانی سنتی شکل گرفته، پدر لیناست که تلاش فراوانی در جهت پوشش گذاشتن بر افکار کهنه‌اش دارد. او فردی روشنفکرنا است، چنانکه فکر می‌کند نشانه تحول و روشنفکری، درگرو انکار مظاهر و آیین‌های سنتی است؛ اما لینا با این عقاید پدرش مخالف است. او خانه خودشان را توصیف می‌کند درحالی‌که اثاثیه آن با فرهنگ بیگانه تلفیق شده است:

«تَراجَعْتُ عن المرأة، حينَ انعَكَسَتْ فيها قِطْعُ أثاثٍ ابتكرها الفِكرُ الأميركيُّ وَ زَيْنَ بها والدي منزلهُ... وَ إذا الوجاهُ النحاسيُّ يَسْتَعْرُ بالجمِ الأحمِرِ وَ إذا المسانِدُ الجلدِيَّةُ التي أحضَرْتها محلاتُ «الهندي» خَصِيصًا لِلوالدِ تَتَمَدَّدُ في كُلِّ رُكنٍ...» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۷۴)

(ترجمه: از آینه عقب کشیدم هنگامی که قطعه‌های وسایلی در آن انعکاس یافت که تفکر آمریکایی آن‌ها را ساخته بود و پدرم منزلش را با آن تزئین کرده بود. و بخاری مسی با اخگر سرخ شعله می‌کشید و صندلی‌های چرمی که مغازه‌های هندی، مخصوص پدر حاضر کرده بودند در هر گوشه‌ای گسترده شده بود...)

چنانکه از گفتگوی لینا با پدرش روشن می‌شود، درک پدر لینا از مدرنیته تنها منحصر در ظاهر آن است، او از فرهنگ جامعه خود فراری است و با آویزان شدن به فرهنگ غربی در پی آن است تا خود

را فردی روشنفکر معرفی کند؛ ظاهرسازی و روشنفکرنا بودن پدر خشم او را به جوش می‌آورد تا جایکه دوست دارد تمامی وسایلی که نشانه‌ای از ظاهرسازی او می‌داند از بین ببرد:

«وَدَدْتُ لَوْ تَقَدَّمْتُ بِحُطَى مُتَزِنَةٍ مِنْ هَذَا الرَّجُلِ، أَطْحَنُ زُجَاجَ نَظَارَتِيهِ بِأَصَابِعِي ذَرَاتٍ مَسْنَنَةً، أَبَدُّهَا فِي عَيْنِيهِ وَ أَنْزَعُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ هَذِهِ الَّتِي يَسْتَمِدُّ مِنْهَا طُعْيَانًا وَ غُرُورًا وَ أَخْفِي هَذِهِ الْأَدْوَاتِ الثَّمِينَةَ الَّتِي يَتَكَيُّ عَلَيْهَا لِتُؤَاخِجَةَ النَّاسَ بِحُضُورِهَا الْمُتَرَفِّ، فَيَكْسِبُ احْتِرَامَهُمْ.» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۳۱۶)

(ترجمه: دوست داشتم اگر با گام‌های استوار به این مرد نزدیک می‌شدم، شیشه‌های عینکش را با انگشتانم خرد می‌کردم، آن خرده‌ها را در چشمانش می‌پاشیدم و این عینک را که باعث طغیان و غرور او شده است را از دستانش جدا می‌کردم و این وسایل گران‌بها را که هنگام مواجهه با مردم برای نشان دادن ثروتش بر آن‌ها و برای کسب احترامشان تکیه می‌کند از او پنهان می‌کردم.)

در اینجا عینک نمادی از سطح سواد و وسایل گران‌قیمت منزل نیز نشانه ثروت و رفاه عصر مدرن است؛ با مشاهده نشانه‌های مدرنیته در این دو رمان می‌توان دریافت که فرایند انتقال از جهان سنتی به دنیای مدرنیته، بیشتر در قالب وسایل و عناصر صنعتی تعریف شده است. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که تلقی خاصی که از مدرنیته در داستان شده، تلقی صنعتی-تولیدی است؛ یعنی به روستا و ظاهر مدرنیته توجه شده است که بیانگر نگاه شیء گونه به مدرنیته است.

زبان، از جمله مظاهر فرهنگ و ارکان سنت و ابزاری برای کنش متقابل و مبادله اجتماعی است که افراد با یکدیگر برای حفظ میراث فرهنگی جامعه از طریق ثبت و ضبط زبان گفتاری و نوشتاری به آن توجه کرده‌اند؛ لینا در داستان، بیزاری خود را نسبت به دانشجویانی که از زبان مادریشان فاصله گرفته‌اند و به زبان انگلیسی صحبت می‌کنند، نشان می‌دهد:

«هالو... هالو... أكره اللغة الإنكليزية، أكره أن نُؤدِّي بها تحية... وَ كَأَنَّ هَذَا الشَّابَّ، الَّذِي عَاشَ فِي مَكَانٍ مَا مِنْ الْبُلْدَانِ الْعَرَبِيَّةِ، لَا يَتَمَكَّنُ مِنْ أَدَاةٍ تَحِيَّةٍ بِلُغَتِنَا: هالو... هالو... هذه الكلمة تُقَطِّعُ هُدُوءِي بِطَاء...» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۹۰)

(ترجمه: هلو... هلو... از زبان انگلیسی متنفرم، متنفرم از اینکه با آن سلام کنیم... گویی که این جوانان که در هر جایی از سرزمین‌های عربی زندگی می‌کنند نمی‌توانند با زبان خودمان سلام کنند. هلو... هلو... این واژه آرامشم را به آرامی به هم می‌ریزد...)

استفاده از تکنولوژی جدید و فعالیت در فضای مجازی از جمله نمادهای مدرنیته در رمان عادت می‌کنیم است که آیه دختر آرزو در وبلاگی، خاطرات روزمره‌اش را با دیگران به اشتراک می‌گذارد: «گاهی وقت‌ها فکر می‌کنم زندگی بی کامپیوتر و بی اینترنت و بی وبلاگ چه جوری بوده؟ مثل

زندگی مامانم و خاله شیرین و بقیه نسل بالایی‌ها شاید... یعنی گمونم خیلی سه!» (همان: ۱۷۳) او نسل-های قبل از خود را به علت عدم حضور در فضای مجازی، عقب‌مانده می‌داند.

۱-۷-۲. تحصیل و آموزش و پرورش

یکی دیگر از عناصر مهم مدرنیته در هر جامعه‌ای آموزش و پرورش است که فراگیری و رواج روزافزون آن باعث پرورش انسان‌های مدرن و به تبع آن شکوفایی جامعه می‌شود. به عقیده اینکلز^۱ «مهم‌ترین عاملی که باعث مدرن شدن فرد می‌شود، آموزش و پرورش است.» (عضدانلو، ۱۳۸۴: ۵۶۰) «توجه به مقولهٔ تعلیم و تربیت، آموزش همگانی، گسترش آموزش و پرورش در همهٔ سطوح و ساخت و توسعهٔ دانشگاه‌ها و مدارس در سراسر کشور، از تقویت بُعد فرهنگی مدرنیته حکایت دارد.» (قاسم زاده، ۱۳۹۶: ۱۹۳) این پدیده در رمان *آنا آحیا* با ثبت نام اجباری لینا در دانشگاه به وسیلهٔ پدرش نمایان است. لینا این کار پدرش را نوعی تظاهر به مدرن بودن می‌داند و به همین خاطر با اکراه به آن تن می‌دهد و بسیاری از اوقات از رفتن به دانشگاه و کلاس درس فراری است، او رفت و آمد در سینما و قهوه‌خانه و حتی بیهوده و بی‌هدف گشتن در کوچه و خیابان را به کلاس درس ترجیح می‌دهد:

«هذا الغبی! لا یدری أنّ والدی هو الذي سجّل اسمی، وَ هو الذي دَفَع القسَطَ، وَ أنّ غایتی مِنْ دخول الجامعة هی إضاعةُ ساعات غزیرة... غزیرة... غزیرة.» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۳۸)

(ترجمه: این نادان! نمی‌داند که پدرم ثبت‌نام کرده است و اوست که شهریه را می‌پردازد و هدف من از ورود به دانشگاه تلف کردن ساعات طولانی است.)

در رمان عادت می‌کنیم نیز آیه، از اینکه به اجبار مادرش به دانشگاه رفته، ناراضی است: «تازه، به زور تو رفتم دانشگاه. اصلاً نخواستم درس بخوانم.» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۱۴۵)

خواهر بزرگ لینا، علاقهٔ فراوانی به مطالعه در حوزه‌های مختلف دارد و پیوسته در فکر کسب مدرک‌های گوناگون است؛ اما از نظر لینا او هیچ درکی از حقوق خود به‌عنوان یک زن و انسان ندارد و در واقع تحصیلات عالی نتوانسته جهان‌بینی او را وسعت ببخشد. در گفتگویی که میان لینا و خواهرانش شکل می‌گیرد، او به این نکته اشاره می‌کند و خواهرانش را دخترانی مصرف‌گرا می‌داند که به ثروت پدر افتخار می‌کنند:

«وَ أَسْرَعَتِ السَّمَاءُ تَفْسِيرًا: «سَتَرَفَعُ اللَّائِحَةُ بِمَشْتَرَاتِنَا إِلَى الْوَالِدِ الْغَنِيِّ، السَّخِيِّ، الْعَطُوفِ.» وَ تَبَادَلْنَا نَظْرَةً مَآكِرَةً. فَكَّرْتُ، وَ عِبَارَاتُ هَذِهِ الْأَخْتِ الْكُبْرَى تَرْتَدُّ عَنْ أذُنِي، كَأَنَّهَا آتِيَةٌ مِنْ جَوْفِ غُلْبَةٍ رُجَاجِيَّةٍ مُغْلَقَةٍ: هذه شقراء، وَ تلك

سمرأ. هذه البنت الصُّغرى، وَ تلك البنتُ الكبرى. هدفُ الشقراءُ أَنْ تَتَرَوَّجَ، وَ هُمُ السَّمراءُ أَنْ تَجْمَعَ أَكْبَرُ عَدَدٍ مِمَّنْ مِنْ الشَّهاداتِ.» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۲۲)

(ترجمه: سمرأ سریع بیان کرد: لیستی از خریدهایمان را به پدر ثروتمند بخشنده مهربان خواهیم داد. و نگاهی حيله گرانه بینمان رد و بدل شد. اندیشیدم در حالی که حرف‌های خواهر بزرگ در گوشم طنین‌انداز می‌شد گویی که از درون یک جعبه شیشه‌ای بسته می‌آمد: این شقراء است و آن سمرأ. این دختر کوچک و آن دختر بزرگ است. هدف شقراء ازدواج و خواسته سمرأ جمع‌آوری مدارک مختلف است.) این شیوه رفتار خواهر بزرگ لینا موردپسند والدینش است زیرا او مطیع خواسته‌های آنهاست و با جمع‌آوری مدارک متعدد مایه افتخارشان است. مطیع بودن دختر در جوامع سنتی امری پسندیده است که در اینجا تحصیلات بدون تغییر در نگرش باعث شده پوششی از مدرنیته بر آن قرار گیرد. اوج سنت-گرایی رمان را در رفتار خواهر کوچک لینا می‌بینیم که تمام هم و غم او، یافتن یک همسر است.

۸-۲. اجتماع

مطابق نظر گیدنز، زنان که در جامعه ما قبل مدرن از مشارکت کامل در عرصه فعالیت‌های اجتماعی محروم بودند، گشایش دوران مدرن را کامل‌تر؛ اما تناقض‌آمیز تجربه می‌کنند. در جوامع مدرن، زنان از سویی فرصت آزمون شانس خود را در طیف وسیع‌تری از امکانات دارند و از سوی دیگر در فرهنگ مردگرایی، بسیاری از این راه‌ها به روی زنان بسته می‌ماند. (گیدنز، ۱۳۸۰: ۶۷) پیرزاد در بیشتر آثار خود مسائل و مشکلات زنان را به تصویر کشیده است و اغلب شخصیت‌های اصلی داستان‌های وی را نیز زنان تشکیل می‌دهند. وی از جمله نویسندگانی است که با دیدگاه فمینیسم اجتماعی، به فرهنگ مردسالاری و سنت‌های حاکم بر زندگی زنان اعتراض کرده است. در آثار او، استقلال، توانمندی مدیریتی، شخصیت زن و دفاع از حقوقش از مهم‌ترین موضوعات است. او با اشاره به توانایی‌ها و امتیازات زنان، با ستمی که بر آنها در جامعه سنتی می‌شود، مخالفت می‌کند. او در این رمان با سپردن نقش کلیدی و مدیریتی به شخصیت اصلی رمان (یعنی آرزو)، بر کفایت و توانایی زنان تأکید می‌کند؛ پس از مرگ پدر آرزو، مدیریت بنگاه معاملات ملکی او به آرزو می‌رسد و او به خوبی از عهده این نقش جدید بر می‌آید. در واقع این استقلال شخصیتی و مالی به گونه‌ای نشانگر توانایی او در مدیریت کارهای مختلف اجرایی است: «کاسب‌های محل از این که آرزو تصمیم گرفته بود کار پدر را دنبال کند اول تعجب کرده بودند، بعد پوزخند زده بودند که زن و بنگاه معاملات ملکی چرخاندن؟ سر دو ماه بریده.» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۱۱۰-۱۰۹) نکته قابل توجه درباره مردان هر دو رمان این است که زنان را

مورد تمسخر قرار می‌دهند و آن‌ها را ناتوان در امور مختلف می‌دانند که این مسأله از نمودهای جوامع سنتی است.

در رمان *أنا أحيا* نیز لینا به شیوه‌های مختلف سعی دارد با حضور پررنگ در اجتماع و دوری از محیط خانه، نقش‌های جدیدی را تجربه کند. او در این راه، دست به سنت‌شکنی‌های فراوانی می‌زند، در مکان‌های مختلفی مثل سینما، قهوه‌خانه، خیابان و... به تنهایی رفت‌وآمد می‌کند که جامعه لبنانی آن روزگار چنین رفتارهایی را از سوی یک دختر تنها بر نمی‌تابد:

«وَأَنَا أَفَكِّرُ: فِي الْمَقَهَى نُمَارِسُ حُرِّيَّتَنَا عَلَى أَوْسَعِ وَأَرْحَبِ مَدَى مُمَكِّنٍ. أَطْلُبُ هُنَا قَهْوَةً، فَلَا يَزَعُقُ نَاصِحٌ: وَ لِمَاذَا لَا تَشْرِبِينَ عَصِيرَ الْبُرْتَقَالِ أَوْ الْحَزْرَ، فَيَقْوِي دَمَكِ وَيُنَقِّيهِ. وَ إِذَا جَلَسْتُ صَامِتَةً، لَا يَرْعَجِنِي مُتَطَفِّلٌ: بِمَاذَا تَحْلَمِينَ؟ لِمَاذَا لَا تَتَحَدَّثِينَ؟» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۱۲۴)

(ترجمه: و من فکر می‌کنم: در قهوه‌خانه آزادی‌مان را در گسترده‌ترین میزان ممکن تمرین می‌کنیم. آنجا قهوه می‌خواهم و هیچ نصیحت‌کننده‌ای حق ندارد فریاد بزند: چرا آب پرتقال یا آب هویج نمی‌نوشی تا خونت را قوی و پاکسازی کند. و هنگامی که ساکت نشسته‌ام متجاوز می‌آزم نمی‌دهد: به چه می‌اندیشی؟ چرا حرف نمی‌زنی؟)

درواقع او در این مکان‌ها به دنبال آزادی گمشده خویش است. در داستان عادت می‌کنیم نیز آیه، که هم‌سن لیناست، رؤیای آزادی و استقلال را در سر دارد؛ اما همچون لینا جسارت خطر کردن و سنت‌شکنی در این زمینه را ندارد: «گمونم این مرگمه که می‌خوام آزاد باشم و یکی مدام مواظبم نباشه که خوردی؟ رفتی؟ آمدی؟ این کارو بکن! اون کارو نکن! می‌خوام به قول فروغ خودم سرم بخوره به سنگ که بشکنه یا نشکنه. که درم بیاد یا دردم نیاد.» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۱۸۷) آرزو به تنهایی وارد قهوه‌خانه می‌شود؛ اما حضور یک زن در قهوه‌خانه آنچنان که در رمان *أنا أحيا* برای مردان شگفت‌آور است، تعجب کسی را بر نمی‌انگیزد: «تنها زن توی قهوه‌خانه آرزو بود. مشتری‌ها نشسته بودند روی تخت‌های پهن چوبی یا روی صندلی‌های تاشو پشت میزهای فلزی.» (همان: ۱۹۰) شاید علت آن در چند دهه تفاوت زمانی باشد که دو رمان در آن نگاشته شده‌اند و در رمان عادت می‌کنیم جامعه بیشتر به سوی آزادی و مدرنیته گام برداشته است.

۱-۸-۲. خشونت علیه زنان

بعلبکی نیز، همانند پیرزاد، در تلاش برای مبارزه با سنت‌های دست و پا گیر و بازدارنده است. او با خشونت علیه زنان که پدیده‌ای ناپسند و مرسوم در جوامع مردسالار است، مقابله می‌کند. این مورد از

جمله مسائلی است که فمینیست‌ها و بسیاری از نویسندگان زن، بر آن صحه گذاشته‌اند و در مقام دفاع از حقوق زنان بر آمده‌اند. در رمان *أنا أحيا*، بهاء از شیوه رفتار عمویش با همسر خود سخن می‌گوید که با کوچک‌ترین بهانه‌ای او را به باد کتک می‌گیرد به گونه‌ای که تمام بدنش کبود و خون‌آلود می‌شود و با این وجود آن زن مجبور است شب‌هنگام در کنار همسرش بخوابد و به خاطر گناه نکرده از او عذرخواهی کند:

«كَانَ عَمِّي يَضْرِبُ زَوْجَتَهُ لِأَنَّهَا سَبَّ...» بهاء عقیده دارد که دلیل بی‌اهمیت برای کتک زدن وجود ندارد و او عمویش را در این کار محق می‌داند: «ثُمَّ تَابَعُ: يُغْرِنِي اللَّوْنُ الْأَزْرَقُ الْمَشْبُوعُ بِخَمْرَةِ طَفِيْفَةٍ، الَّذِي كَانَ يَبْرُغُ عَمِّي فِي وَصْفِهِ، بَقَعًا مُتْبَاعِدَةً عَلَى جَسَدِ زَوْجَتِهِ: ضَرْبَةً عَصًا، فَلَطَخَتْهُ زَرْقَاءً، ضَرْبَةً فَوْقَهَا، فَمَشْحَاتُ حَمْرَاءَ... ضَرْبَةً... وَ ضَرْبَةً، فَيَلْتَصِقُ الْقَمَاشُ بِاللَّحْمِ الْبَضِّ. وَ إِذَا الْجَسَدُ كُلُّهُ، كَالْغَيُومِ الدَّاكِنَةِ، عِنْدَ الشَّفَقِ، قَبْلَ الْغُرُوبِ بِدِقَاتِقِ! وَ فِي اللَّيْلِ وَ فِيمَا آثَارُ الضَّرْبِ لَا تَرَالُ تَغْلِي عَلَى اللَّحْمِ الطَّرِي، تَقْفُزُ هَذِهِ الْمَرْأَةُ، كَالْأَرْبِ الْوَدِيعِ، وَ تَنْحَشِرُ بِجَانِبِ زَوْجَتِهَا تَسْتَجِدِيهِ غُفْرَانًا!» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۲۴۶-۲۴۵)

(ترجمه: سپس ادامه داد: رنگ کبود تیره با سرخ روشن مرا فریفته خود می‌سازد، رنگی که عمویم در توصیف آن مهارت دارد، لکه‌هایی دور از هم بر روی بدن زنش: ضربه‌ای با عصا، پس لکه کبود، ضربه‌ای بر روی آن، پس لکه‌های سرخ. ضربه و ضربه. پس گوشت تازه به لباس می‌چسبید و تمام بدن مثل ابرهای تیره شفق دقایقی قبل از غروب می‌شد! و شب‌هنگام و در حالی که آثار ضربه هنوز بر گوشت تازه در جوشش بود، این زن مانند خرگوش به کنار شوهرش می‌پرید و خود را جمع می‌کرد درحالی که از او طلب بخشش می‌کرد.) بعلبکی با عنوان کردن این مسأله، از اعتقاد به خشونت علیه زنان حتی در نسل مردان جوان پرده بر می‌دارد، بهاء نماینده نسل امروزی و تحصیل کرده است که عقاید غلط پدر و عمویش را به دوش می‌کشد.

۲-۸-۲. ازدواج

یکی دیگر از مسائلی که در جوامع سنتی و مدرن، شرایط خاص خود را دارد، مسأله ازدواج است. در هر دو رمان، شاهد این موضوع هستیم که زنان برای ازدواج با شخص دلخواه خود دچار مشکلاتی هستند؛ جوامع سنتی، جوامعی پدرسالار است و تصمیمات مهم خانواده در حوزه اختیارات پدر خانواده است؛ در رمان *أنا أحيا* نویسنده به این مسأله اشاره می‌کند که تصمیم‌گیری در همه امور، از پیش پا افتاده‌ترین و جزئی‌ترین آن، تا مسائلی مانند انتخاب شغل و همسر و... همگی به عهده پدر خانواده است؛ والدین لینا، هنگامی که از شیوه رفتار و بیهوده گشتن او در خیابان‌ها به ستوه می‌آیند از تصمیمشان برای ازدواجش سخن می‌گویند که بدون مشورت با او گرفته‌اند:

«لا تَرَوْنَا تَصْرُفَاتِك. وَ يَجِبُ، نَعَمْ، يَجِبُ أَنْ تَعْلَمِي أَحْيَرًا أَنَّنَا قَرَرْنَا...» ... حِينَ لَفْطَتْ: قَرَرْنَا، فَتَشْتُ عَنْ عَيْنِهَا الْبَلِيدَتَيْنِ، وَ رَدَّدَتْ بَعْدَهَا: "قَرَرْنَا... قَرَرْنَا" وَ أَعَادَتْ بَعْدِي تَرِيدَ الْكَلِمَةِ: قَرَرْنَا... قَرَرْنَا...» وَ عَجَزَتْ، فِي أَكْفِهَارِ الْعُضْبِ الْمُتَدَفِّقِ مِنْ عَيْنِي، عَنِ النُّطْقِ. وَ رَجَعَتْ مَخْذُولَةً تَبَدَّلَ مَوْضِعَ حَدِيثِهَا بِعِبَارَةٍ سَاخِرَةٍ: "لَنْ يَرْضَى بِكَ أَيُّ رَجُلٍ، زَوْجَةً لَهُ." (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۳۱۰-۳۱۱)

(ترجمه: رفتارهای خوشایند ما نیست. و واجب است، بله واجب است که بدانی ما اخیراً تصمیم گرفتیم... وقتی که گفت: تصمیم گرفتیم، چشمان پلیدش را بررسی کردم و بعد از آن تکرار کردم: تصمیم گرفتیم... تصمیم گرفتیم... و او نیز بعد از من این کلمه را تکرار کرد: تصمیم گرفتیم... تصمیم گرفتیم... و در خشم جوشان چشمانم از سخن گفتن ناتوان ماند و ناامید بازگشت درحالی که با جمله‌ای مسخره موضوع حرفش را عوض کرد: هیچ مردی حاضر نمی‌شود تو همسرش شوی.)

اما لینا به شدت این تصمیم آن‌ها را رد می‌کند؛ او می‌خواهد خود برای آینده‌اش تصمیم بگیرد و ازدواجی که پدر و مادرش به آن معتقدند را نوعی خرید و فروش دختر می‌داند:

«وَ هَلْ صَوَّرَ لَكُمَا جَهْلُكُمَا الطَّاعِي -أَنْتَ وَ الْوَالِد- بِأَنِّي سَأَتِيحُ لَكُمَا حَقَّ تَهِيئَةِ مُسْتَقْبَلِي؟ وَ هَلْ تَعْتَقِدَانِ أَنِّي أَقْبَلُ الزَّوْاجَ مِنْ أَيِّ رَجُلٍ تَشْتَرِيَانَهُ لِي؟» (همان: ۳۱۱)

(ترجمه: آیا جهل عصیان‌گر تو و پدر چنین تصویری برایتان پیش آورده که من حق آماده‌سازی آینده‌ام را به شما اعطا خواهم کرد؟ و آیا شما اعتقاد دارید که من ازدواج با هر مردی که شما برایم خریداری کنید را می‌پذیرم؟)

گیدنز معتقد است: «جوامعی که جنبه‌های نهادی مدرنیزاسیون و نوسازی را تحقق ببخشند، ولی سنت‌هایی همچون نابرابری جنسی را کنار نگذارند، احتمالاً مدرن نخواهند شد.» (گیدنز، ۱۳۸۷: ۲۹) در این جوامع، چنان که پیشتر نیز اشاره شد، زنان دارای نقش‌های کلیشه‌ای هستند که منحصر در خانه-داری، پخت و پز، رسیدگی به امور همسر و فرزندان و... است؛ بهاء به‌عنوان نماینده نسل جوان در این رمان شخصیتی زن‌ستیز دارد و اعتقاد دارد که زن توانایی غیر از خانه‌داری و هم‌خوابی با مرد را ندارد که مخالفت لینا را در پی دارد؛ لینا معتقد است ازدواج و خانه‌داری در صورتی که مرد به نیازهای زن بی‌توجه باشد کاری سخت و خسته‌کننده است و موجب پژمردگی او خواهد شد؛ این نیازها اگرچه ممکن است به مشارکت در کارهایی به ظاهر پیش پا افتاده منحصر شود؛ اما توجه مرد باعث استحکام رابطه آن‌ها حتی در قالبی غیر از ازدواج می‌شود:

«تُرِيدُ مُشَارَكَةً: أَنْ يَشَارَكَهَا زَوْجُهَا الْحَيَاةَ الَّتِي يَحْيَاهَا، فِي سَمَاعِ نَشْرَةِ الْأَخْبَارِ، فِي قِرَاءَةِ كِتَابٍ مَعِيْنٍ، فِي الذَّهَابِ إِلَى السِّيْنِمَا، فِي شُرْبِ الْكَوْلَا، فِي تَدَخِينِ السِّيْجَارَةِ، فِي رَدِّ الزِّيَارَاتِ، فِي إِعْدَادِ الْمَانِدَةِ... فِي كُلِّ مَا يَدْخُلُ فِي حَيَاتِهِمَا

المشتركة. أن يشاركها، و لا فرقَ عندي إن كانَ فراشهما الرصيفَ، و زواجهما باطلاً...» (همان: ۱۸۷)

(ترجمه: زن همکاری می‌خواهد: اینکه شوهرش در زندگی‌ای که او را زنده کرده با او همکاری کند، در گوش دادن به اخبار، در خواندن کتابی مشخص، در رفتن به سینما، در نوشیدن نوشابه، در سیگار کشیدن، در دید و بازدیدها، در آماده کردن سفره... در هر چیزی که مشارکت را وارد زندگی‌شان می‌کند. که با او همکاری کند و برای من فرقی ندارد که بسترشان پیاده‌رو باشد و ازدواجشان باطل...)

در رمان *عادت* می‌کنیم نیز آرزو هدف از ازدواج را تنها همدلی زن و شوهر می‌داند: «سهراب چه کاری از دستش بر می‌آید؟ حتی اگر ازدواج می‌کردند چه کاری از دستش بر می‌آید؟ جز اینکه به حرف‌هایش گوش بدهد، دست‌هایش را بگیرد توی دست، به چشم‌هایش نگاه کند و بگوید «حق با توست.» ولی مگر همین نبود که مهم بود؟ تا حالا غیر از پدر چند نفر به حرف‌هایش گوش کرده بودند؟ چند نفر گفته بودند حق با توست؟ سهراب حرف‌های دیگری هم می‌زد. حرف‌هایی که معمولاً مردها به زن‌ها نمی‌گویند. «چروک‌های زیر چشم زشت که نیست هیچ، قشنگ هم هست.» یا تارهای سفید مو یا مویرگ‌های قرمز صورت. «من جای درست می‌کنم.» یا قهوه یا شام یا ناهار. «شستن ظرف‌ها با من.» یا کف آشپزخانه یا رنو سرمه‌یی.» (۲۶۲)

در رمان *آنا و اُحیا* خانوادهٔ لینا خواستار ازدواج او هستند تا بدین وسیله او را پایبند به سنت‌هایی کنند که سرکشی و عصیان دختری مجرد را نمی‌پذیرند و در واقع با این کار می‌خواهند او را مطیع و رام کنند و با یک ازدواج سنتی مانع از بازیچه شدن و سوءاستفاده از او به وسیلهٔ مردان شوند؛ اما در رمان *عادت* می‌کنیم برعکس این قضیه شکل می‌گیرد، این بار شاهد زنی مطلقه هستیم که سخت‌گیری‌های خانواده و اطرافیان مانعی برای ازدواج مجدد اوست؛ چنانکه حتی صمیمی‌ترین دوستش نیز ازدواج او را مانعی برای آزادی و استقلالش می‌داند: «گفتم معاشرت کن، بیرون برو، بگو، بخند. نگفتم عاشق شو.»... «برای خلاص شدن از سردرد آسپرین می‌خوریم یا آستامینوفن یا پاراستامول یا هر مسکنی که توی داروخانه پیدا شد. سر نمی‌بریم زیر گیوتین.» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۱۶۵) او که «دشمن قسم خوردهٔ ازدواج و مردها» است (همان: ۲۱۱) ازدواج را مترادف با از دست دادن استقلال فردی می‌داند: «تازه جا افتادی. مستقل شدی. حالا باز روز از نو روزی از نو؟ کجا رفتی و با کی رفتی و چرا رفتی و ناهار چی داریم و دکمه بدوز و شلوار اتو کن. حوصلهٔ این چیزها را داری؟ نگو سهراب اینجوری نیست. همهٔ مردها همین‌اند. فقط تا خورشان از پل نگذشته...» (همان: ۲۳۶) پیرزاد با سنت‌های حاکم بر جوامع سنتی که در آن حقوق و منزلت زن نادیده انگاشته می‌شود، مخالفت می‌کند و در رمانش به این مسأله اشاره

می‌کند که شخصیت اصلی با وجود اینکه یک بار ازدواج کرده است و بر اساس قانون و شرع، خودش به تنهایی می‌تواند در این زمینه تصمیم بگیرد؛ اما مخالفت مادر و دخترش و سنت‌های غلط، مانع او برای انجام این کار می‌شوند؛ او با وجود اینکه ۴۱ سال دارد مادرش این سن را برای ازدواج بالا می‌داند و معتقد است که باید به فکر شوهر دادن دخترش باشد: «عوض اینکه فکر عروسی دخترت باشی. (آرزو به خودش گفت آرام باش) بیخود نگفته‌اند منع کنی، سرت آمده.» (همان: ۲۴۷) تلاش‌های فراوان او جهت راضی کردن خانواده نتیجه‌ای در بر ندارد. چنانکه از عنوان رمان مشخص است، عادت کردن به شرایط را تنها راه چاره می‌داند و این واکنشی است که اغلب زنان جوامع سنت‌گرا در پیش می‌گیرند و فرقی نمی‌کند که مانند آرزو زنی مستقل و امروزی باشند یا زنی وابسته و سنتی: «شاید خودم عادت کنم. باید عادت کنم.» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۲۶۳) و در داستان *أنا أحيا* نیز لینا همانند آرزو علی‌رغم تلاش‌های فراوان، محکوم به پذیرش سرنوشت محتوم و بازگشت به خانه با قوانین و مقررات خاصش می‌شود:

«وَرَجَعْتُ إِلَى الْبَيْتِ، كَأَنِّي مَجْبِرَةٌ عَلَى الْعُودَةِ إِلَى الْبَيْتِ. دَائِمًا يَجِبُ أَنْ أَعُودَ إِلَى الْبَيْتِ. أَنْ أَنَامُ فِي هَذَا الْبَيْتِ. أَنْ أَكَلَّ فِي هَذَا الْبَيْتِ. أَنْ أَسْتَحِمَّ فِي هَذَا الْبَيْتِ. أَنْ يُحْبِكَ مَصِيرِي فِي هَذَا الْبَيْتِ...» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۳۲۷)

(ترجمه: و به خانه برگشتم، گویی من مجبور به بازگشت به خانه هستم. همیشه باید به خانه بازگردم. که در این خانه بخوابم. که در این خانه بخورم. که در این خانه حمام کنم. که سرنوشتم را در این خانه بیافم...)

۳-۸-۲. ارتباط با جنس مخالف

یکی از نشانه‌های تغییر سبک زندگی و گرایش به مدرنیته، ارتباط با جنس مخالف پیش از ازدواج است؛ شیوه‌های آشنایی زنان با مردان نیز برای ازدواج متفاوت است و تقریباً همگی به شکل مدرن صورت می‌گیرد؛ لینا در قهوه‌خانه با بهاء آشنا می‌شود و آرزو در بنگاه محل کارش با سهراب. شیوه دیگری که آیه از آن سخن می‌گوید، شیوه آشنایی مرجان با همسرش است که از طریق اینترنت باهم آشنا شده‌اند که آرزو آن را شیوه مناسبی جهت آشنایی درست و کامل نمی‌داند: «ما که دیدیم و شوهر کردیم چه تاجی به سر زدیم که حالا با آشنا شدن پای کامپیوتر...» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۱۳۵) در رمان *أنا أحيا*، ارتباط با جنس مخالف خارج از ازدواج، نکوهش می‌شود و آن را مانند دامی جهت سوءاستفاده از دختران می‌داند چنان که مادر لینا بعد از فهمیدن ارتباط دخترش با بهاء معتقد است که او به دنبال به بازی گرفتن و لذت‌جویی از لیناست:

«إِنَّهُ يَتَلَهَّى بِكِ! إِنَّهُ...» (بعلبکی، ۲۰۲۰: ۱۷۳)

(ترجمه: او تو را به بازی می‌گیرد...)

«قالت أمي: يَسْتَمِدُّ مِنْكَ اللَّذَّةَ.» (همان: ۱۳۲)

(ترجمه: مادرم گفت: از تو لذت‌جویی می‌کند.)

این جمله در رمان بارها تکرار می‌شود و تکرار پیوسته این سؤال در ذهن لینا، نشان‌دهنده رسوخ عقاید سنتی در باورهای نسل جدید است. سنت‌شکنی‌های فراوان لینا همواره با نوعی ترس و اضطراب همراه است که از پس‌زمینه این عقاید سنتی نشأت می‌گیرد.

در رمان عادت می‌کنیم، ارتباط و دوستی با جنس مخالف به‌عنوان نوعی داروی مسکن تجویز می‌شود؛ شیرین‌دوست آرزو، او را به ارتباط با سهراب تشویق می‌کند تا گرهی از کارش باز کند، کاری که خود شیرین‌دوست صمیمی‌اش قادر به انجام آن نیست و از نظر او تنها یک دوست مرد می‌تواند چنین کمکی به او بکند: «حالا یا سهراب یا زرجو یا سهراب زرجو، یا هر کی. کسی که عوض کار کشیدن کمکت بکند. نه کمک مالی که تو احتیاج نداری. کمک روحی، فکری... چه می‌دانم چی. خلاصه باشد. بدانی کسی هست. به چیزی دلخوش باشی.» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۱۲۳) اما او ازدواج را کار اشتباهی می‌داند: «حالا چرا ازدواج؟ مگر همین جوروی چه اشکالی...» ... آرزو از جا بلند شد. «فکر کردی کجا زندگی می‌کنیم؟ سوئیس؟» (همان: ۲۴۱) آرزو نسبت به تفاوت‌های فرهنگی کشورش با کشورهای غربی به‌خوبی آگاه است و می‌داند بر اساس باورهای مذهبی و سنتی، دوستی با جنس مخالف نکوهش می‌شود. مادر آرزو نیز مثل شیرین‌دوست فکر می‌کند؛ او با اینکه مربوط به نسل گذشته است؛ اما برای تظاهر به مدرن بودن، می‌خواهد آرزو نیز دوست‌پسری داشته باشد؛ اما به ازدواج او راضی نیست: «در ضمن این روزها دوست‌پسر گرفتن مد شده. می‌خواهد جلو دوست و آشنا پز بدهد که آرزو هم دوست‌پسر گرفته...» (همان: ۲۱۰) آیه، دختر آرزو نیز مانند مادر بزرگش صرفاً به جهت عقب‌نماندن از تغییرات زمانه، علاقمند به ارتباط مادرش با مردی است که مانند دوستانش بتواند تفریح کند: «بابک گفت قرار شده دوست‌پسر مامانش و دو تا دخترش با بابک و مامانش و باباش و دوست‌دختر باباش... چند نفر شدند؟» روی انگشت شمرد. «هفت نفر. هفت نفری شام بروند بیرون. باحال نیست؟» (همان: ۱۶۶) چنان‌که پیداست، ارتباطات خارج از ازدواج در نظر آیه به‌عنوان جوان‌ترین شخصیت رمان و نماینده نسل جدید، جهشی بزرگ به سمت بی‌قیدی و بی‌اخلاقی داشته است.

۹-۲. اقتصاد

ساختار اقتصادی در جوامع سنتی و مدرن بسیار متفاوت است، این ساختار در جامعه سنتی ساده است،

اعضای جامعه برای تأمین نیازهای خود، به طور مستقیم از شرایط و مواهبی که طبیعت در اختیار آنها قرار داده است، برخوردار می‌گردند. آنها از طریق اموری ابتدایی؛ همچون کشاورزی، دام‌پروری، ماهیگیری و... معاش خود را تأمین می‌کنند؛ «مردان برای نگه داشتن زنان در پستوخانه‌ها و تداوم حضور آنان در خانه، از برخی از ارزش‌ها و مفاهیمی که ریشه در فرهنگ و باورهای قبیله‌ای داشته، استفاده نمودند و الگوی زن شایسته را به یک زن خاموش، منقاد و مطیع تعریف کرده و آن را در قالب یک فرهنگ بازدارنده برای زنان متجلی نمودند. از این رو، نهادی گشتن روحیه فعل‌پذیری و تمکین زن ایرانی، در واقع یک سنت دیرپای اجتماعی و محصول قرن‌ها آموزه‌های اخلاقی در منع آزادی و استقلال زن و اقناع وی به پذیرش جایگاه محدود خویش است.» (شولتز، ۱۳۸۵: ۱۳۷) کشورهای عربی نیز به علت اشتراکات فرهنگی بسیار شرایطی همچون ایران را پشت سر گذاشته‌اند. در جوامع مدرن با ورود صنعت به همه عرصه‌های زندگی، این ساختار اقتصادی با تحولات بسیاری مواجه بوده‌است. در رمان عادت می‌کنیم بر خلاف عرف جامعه و فضای سنتی حاکم بر آن، شخصیت اصلی، دست به یک عادت‌شکنی زده است؛ او عهده‌دار شغلی می‌شود که تا آن زمان مختص مردان بوده است؛ پیشتر در مبحث اجتماع به تمسخر آرزو به وسیله مردان بازاری پرداختیم که یک زن را ناتوان از پذیرفتن مسئولیت و شغلی که تا آن روز مختص مردان بوده، می‌دانستند؛ اما در نهایت با گذشت زمان و دیدن توانایی‌های او از عقیده قبلی خود بازگشته و به توانایی‌های او به‌عنوان یک زن ایمان آورده بودند؛ آرزو و شیرین آنچنان در کارشان خبره شده‌اند که تحسین مادر آرزو را نیز برانگیخته‌اند: «گفتم دو دختر گل من اعجوبه‌اند در خرید و فروش و اجاره ملک.» (پیرزاد، ۱۳۸۳: ۳۶) آرزو با پذیرش نقش زن مدرن و سنتی به شکل همزمان، برای کسب مقبولیت در جامعه سعی می‌کند با حفظ ویژگی‌های نقش جدید (کار در بنگاه معاملات ملکی)، نقش‌های سنتی خود را نیز ایفا کند. در نتیجه، بار زیاد نقش‌های مختلف و گاهی ناهمسو بر دوش او سنگینی می‌کند. مادر و دختر آرزو، با وجود مشاهده شرایط سخت او به‌عنوان سرپرست خانواده در اداره کردن زندگی، نه تنها هیچگونه فعالیت اقتصادی ندارند بلکه با مصرف‌گرایی و شیوه زندگی پرخرج، بار سنگین‌تری بر دوش او می‌گذارند؛ شیرین نیز با ستایش استقلال مالی آرزو، او را برای مجرد ماندن تشویق می‌کند و با دیدگاهی افراطی، همه زنان متأهل را از وضعیت زندگیشان ناراضی می‌داند و وابستگی مالی به شوهرانشان، عدم توانایی در کسب استقلال و مطیع بودن در برابر سنت‌های جامعه را تنها علت طلاق نگرفتشان می‌داند: «به زن‌های شوهردار دور و برت نگاه کن. یکی پیدا می‌کنی راضی و خوشحال؟ یا پول ندارند یا جریزه طلاق

گرفتن و تنها زندگی کردن و جواب فک و فامیل و دوست و آشنا را دادن، والا یک ثانیه هم معطل نمی کردند.» (همان: ۲۳۷)

در رمان *أنا أحميا* نیز شاهد تلاش‌های شخصیت اصلی برای استقلال و یافتن شغل هستیم. نویسنده در پی اثبات این قضیه است که کار کردن و داشتن شغل برای زن، تنها برای به دست آوردن پول و... نیست، بلکه یک نیاز است تا با استقلال مالی، حقوق دیگر خود را نیز به دست بیاورد. او ثروت پدر را که از راهی غیرانسانی به دست آمده نمی‌پذیرد؛ چرا که ثروت او در جریان احتکار برخی کالاها طی جنگ جهانی دوم به دست آمده و به قول لینا آن‌ها ثروتمندان جنگ هستند؛ اما خواهران او از ثروت پدر خوشنودند و از آن بهره می‌گیرند، لینا از صحبت‌های آن‌ها در مورد برنامه‌ریزی برای خرید لباس و پول گرفتن از پدر ثروتمندشان برآشفته می‌شود و با وجود نیاز شدیدش به پول، می‌گوید نیازی به آن ندارد زیرا توانسته کاری پیدا کند و در جهت استقلال مالی اش گامی بردارد:

«لَنْ أحتاجُ إلى كَيْسِ الوالدِ هذه السَّنَةِ، وَ رعايتِهِ، وَ كَرَمِهِ. حَصَلْتُ عَلَي وظيفَةٍ.» (بعلبکی، ۲۰۱۰: ۲۳)

(امسال به جیب پدر و حمایت و بخشش احتیاج ندارم. من شغلی پیدا کرده‌ام.)

این در حالی است که برای دیگر شخصیت‌های زن رمان، غیر از امورات خانه‌داری، فعالیت دیگری تعریف نشده است:

«نَسَيْتُ أَنِّي لَا زَلْتُ فِي بَدَايَةِ النَّهَارِ، الرَّجَالُ فِي أَعْمَالِهِمْ. وَ النِّسَاءُ فِي مَطْبَخِهِنَّ وَ فِي بِيوتِ الأَزْيَاءِ وَ عِنْدَ الخِيَّاطِ أَوْ الحَلَّاقِ. وَ الأَوْلَادُ فِي مَدَارِسِهِمْ.» (همان: ۲۵۰)

(ترجمه: فراموش کردم که من همچنان در آغاز روز هستم، مردان سر کارشان هستند و زنان در آشپزخانه-هایشان و در خانه‌های مد یا خیاطی و یا آرایشگری هستند. و بچه‌ها در مدرسه‌هایشان.)

وظایف زنان از نظر لینا چیزی جز هم‌خوابی با شوهرانشان، غذا پختن و تربیت فرزندان نیست؛ او از مادرش به خاطر داشتن این نقش‌های کلیشه‌ای انقاد می‌کند و او را مورد ترحم می‌داند:

«مَسْكِينَةُ والدَتِي! لَا تَعْرِفُ مِنَ الحَيَاةِ إِلَّا أَنْ تُشَارَكَ الرَّجُلَ فَرَاشَهُ، وَ تَطْهُو لَهُ الطَّعَامَ، وَ تَرَبِّي لَهُ الأَوْلَادَ.» (همان:

۱۰۶)

(ترجمه: بیچاره مادرم! از زندگی چیزی جز هم‌بستری با مرد و پختن غذا و تربیت فرزندان نمی‌داند.)

۱۰-۲. سیاست

به اعتقاد گیدنز «در پهنه سیاست، دولت‌ها دیگر به آسانی نمی‌توانند با شهروندان‌شان به صورت رعایا برخورد کنند. تقاضا برای بازسازی سیاسی، از بین بردن فساد و نیز ناخوشنودی گسترده از مکانیسم‌های

سیاسی متعارف، بخشی از تجلی بازاندیشی روزافزون اجتماعی به شمار می‌آیند.» (گیدنز، ۱۳۸۰: ۱۹) افکار و مسائل سیاسی در آثار ادبی معاصر جایگاه خود را دارد؛ هر اندازه که این رمان‌ها به سمت مدرنیته گرایش بیشتری نشان دهند، بیان مسائل سیاسی نیز بیشتر نمود پیدا می‌کند. چنانکه در رمان *أنا أحيا* نویسنده از گرایش‌های سیاسی مختلفی در بین شخصیت‌های داستان یاد می‌کند که اغلب مردان درگیر آن هستند و شخصیت اول داستان که دختری جوان است نیز به واسطه ارتباطاتی که با آن‌ها دارد کمابیش وارد این جریان‌ها می‌شود. لینا در محیط دانشگاه جمعی از دانشجویان را می‌بیند که مشغول تبادل نظر درباره مسائل سیاسی هستند و سعی می‌کند وارد بحثشان شود و بعد از اظهار نظر، مورد تمسخر یکی از پسران هم‌کلاسی‌اش واقع می‌شود که او را به دلیل زن بودن، ناتوان از تحلیل امور سیاسی می‌داند:

«أَوْ تَعْتَقِدِينَ أَنَّ رَأْيَكِ فِي السِّيَاسَةِ صَائِبٌ، كَرَأْيِكِ فِي أَزْيَاءِ «دَيُور»، وَ حَمْرَةَ «مَكْس فَاكْتُور»، وَ كِلِ الرِّوَاغِ، وَ الْعَطُورِ؟» (همان: ۹۷)

(ترجمه: آیا گمان می‌کنی که نظر تو در سیاست همانند نظرت در مورد لباس‌های «دیور» و رژلب «مکس فکتور» و ادکلن‌ها و عطرها درست است؟)

چنانکه پیشتر نیز اشاره شد، در جامعه سنت‌گرا، تمسخر و بی‌توجهی به عقاید زنان، حتی در بین مردان جوان نیز شایع است و خشکاندن ریشه این گونه تفکرات نادرست، نیازمند صرف زمان و نیروی زیادی است؛ او پس از این اتفاق در پی راهی برای اثبات اطلاعات سیاسی‌اش است؛ از این رو هنگامی که رئیس شرکت به او مأموریت مصاحبه با سفیر آمریکا را می‌دهد، این فرصت را مغتنم می‌شمارد:

«لَمْ أَحْلَمْ يَوْمًا بِأَنَّي سَأَقُومُ بِعَمَلٍ سِيَاسِيٍّ. قَدْ يَكُونُ عَمَلِي تَأْفَهًُا، لَا خَطُورَةَ فِيهِ أَوْ بِطُولَةَ، لَكُنِّي لَمْ أَحْلَمْ بِأَنَّي سَأَشْرِبُ عَصِيرَ الْبَرْتَقَالِ فِي سَفَارَةٍ.» (همان: ۹۹)

(ترجمه: هیچوقت در رؤیا نمی‌دیدم که روزی فعالیت سیاسی انجام دهم. ممکن است کارم بی‌ارزش باشد، خطر یا قهرمانی در آن نباشد؛ اما خواب هم نمی‌دیدم که در سفارت آب پرتقال بنوشم.)

وجود سیاست و مکتب‌های سیاسی در رمان نقشی تعیین‌کننده بر سرنوشت افراد و نیز در تغییر ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی دارد. وجود بحث‌های سیاسی حول آزادی و برابری انسان و... نشان از تأثیر بسزای این مقوله در زندگی واقعی مردم لبنان دارد که بعلبکی به‌خوبی آن را مطرح کرده است؛ لینا و بهاء در مورد عقاید سیاسی با هم اختلاف بسیاری دارند، بهاء اعتقاد دارد تا ملتی با هم متحد و یکپارچه نشود نمی‌تواند به خواسته‌اش برسد؛ اما لینا در شرکتی کار می‌کند که گرایش ضد کمونیستی

دارد و معتقد به فردیت است:

«حاجتُنَا إلى الواقعِ الأفضلِ وَ الأسمى... معناه: حاجتُنَا إلى انطلاقَةِ الفرد... فَقَاطَعَنِي بِرُود: أَنْتِ طِفْلَةٌ، تَعِيشُ فِي السَّمَاءِ!» (همان: ۱۶۴)

(ترجمه: ما به واقعیت برتر و والا نیازمندیم... به این معنی است: ما به آزادی فرد نیاز داریم... پس با سردی پاسخ داد: تو بچه هستی، در آسمان زندگی می کنی!)

عقاید سنتی بهاء در مورد زنان از این گفته‌اش که لینا را به علت داشتن گرایش‌های سیاسی مخالف، بچه می داند مشخص می شود. می توان گفت پیرزاد برخلاف بعلبکی در رمان عادت می کنیم به مباحث سیاسی توجه زیادی نشان نداده است.

۳. نتیجه گیری

رمان‌های عادت می کنیم و *أنا وأحیا*، هر دو توسط زنان نویسنده‌ای نگاشته شده‌اند که دغدغه اصلی آن‌ها زنان و مسائل مربوط به آن‌هاست. از این رو با برگزیدن شخصیت‌های اصلی رمان از میان زنان، درصدد انعکاس تلاش آنان برای استقلال، آزادی و برابری جنسیتی هستند؛ به دلیل اشتراکات فرهنگی بسیار جامعه ایرانی و لبنانی، سنت‌های حاکم بر این جوامع در چهار حوزه فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و سیاست مورد بررسی قرار گرفت؛ در زمینه فرهنگی، خودباختگی برخی شخصیت‌ها در قالب مصرف-گرایی و تجملات برای سرپوش گذاشتن بر افکار قدیمی از مسائلی است که در هر دو رمان یافت می شود؛ پدر و مادر و خواهران لینا و همچنین مادر و دختر آرزو چنین شخصیت‌هایی دارند و از مدرن بودن تنها به تغییر در جلوه‌های ظاهری اکتفا کرده‌اند. تحصیلات دانشگاهی نیز با اجبار خانواده صورت می گیرد که این موضوع سبب بی رغبتی نسل جدید به ادامه تحصیل می شود؛ هر چند تحصیلات بالا هم نتوانسته است افکار کسانی مثل خواهر لینا را وسعت ببخشد. در عرصه اجتماعی، نویسندگان با نفی فرهنگ مردسالاری، آزادی زنان، برخورداری از تساوی حقوق با مردان، نقش مدیریتی زنان در جامعه و... به پیشواز مدرنیته می روند؛ بیشترین نمود چالش بین سنت و مدرنیته این دو رمان در این عرصه است؛ آرزو با مدیریت در بنگاه معاملات ملکی و لینا با کار در شرکت و تلاش برای استقلال و همچنین هنجارشکنی‌های فراوان، جهت برابری جنسیتی در اجتماع می کوشند. تلاش برای استقلال و آزادی در شخصیت‌هایی چون آرزو، شیرین، آیه و لینا نمود بیشتری دارد. در جوامع سنتی، مسأله ازدواج نیز با تصمیم مستقیم خانواده انجام می گیرد. پذیرش سرنوشت محتوم از سوی زنان علی‌رغم تلاش برای رفع محدودیت‌ها در هر دو رمان از نشانه‌های درونی بودن سنت در لایه‌های مختلف اجتماع است. در رمان

آنا آحیا، خانواده لینا مخالف ارتباط او با جنس مخالف خارج از چارچوب ازدواج هستند؛ اما در رمان عادت می‌کنیم، آرزو به داشتن ارتباط در قالب دوست‌پسری برای مدرن جلوه نمودن، تشویق می‌شود. در زمینه اقتصادی نیز اشتغال شخصیت‌های زن، جلوه‌ای از استقلال‌خواهی آنان است؛ استقلال اقتصادی آرزو به اجبار شرایط خانوادگی است؛ اما لینا آن را لازمه استقلال در دیگر زمینه‌ها می‌داند. در جوامع سنتی، نقش زن محدود در خانه‌داری است که اکتفا به این نقش از سوی شخصیت‌های اصلی دو رمان رد می‌شود. پیرزاد شخصیت‌های زن مستقل مختلفی را در رمانش خلق کرده است؛ اما لینا تنها شخصیت مستقل رمان آنا آحیا است.

در زمینه سیاسی نیز می‌توان گفت: حضور زن در عرصه سیاست از نشانه‌های جوامع مدرن است. بعلبکی این مسأله را در رمانش با حضور لینا در بحث‌های سیاسی، با وجود میل مردان و تمسخر آن‌ها منعکس کرده است. اغلب شخصیت‌های مرد این دو رمان زن را ناتوان در اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و سیاست می‌دانند که این نکته در مورد عقاید مردان جوان درخور اهمیت بیشتری است؛ زیرا تحولات زمانه و ورود به جامعه مدرن نتوانسته است ریشه عقاید سنتی غلط علیه زنان را بخشکاند. نتیجه کلی حاصل از بررسی این دو رمان بر اساس نظریه ساختار اجتماعی گیدنز است که اعتقاد دارد سنت در مدرن‌ترین جوامع هم به حیات خود ادامه می‌دهد؛ با مشاهده نشانه‌های مدرنیته در رمان می‌توان دریافت که فرایند انتقال از جهان سنتی به دنیای مدرن، بیشتر در قالب وسایل و عناصر صنعتی و در کل ابزارهای تعریف شده و بیشتر به روستا و ظاهر مدرنیته توجه شده است که بیانگر نگاه شیء‌گونه به مدرنیته است.

منابع

- احمدی، بابک (۱۳۷۷). *مدرنیته و اندیشه انتقادی*، تهران: مرکز.
- افشارکهن، جواد (۱۳۸۳). *بازخوانی جامعه‌شناختی سنت‌گرایی و تجدّدطلبی در ایران بین دو انقلاب*، تهران: آوای نور.
- بعلبکی، لیلی (۲۰۱۰م). *آنا آحیا، دارالآداب للنشر و التوزیع، بیروت: لبنان، الطبعة الاولى*.
- پیرزاد، زویا (۱۳۸۳). *عادت می‌کنیم*، تهران: نشر مرکز، چاپ اول.
- جهانبگلو، رامین (۱۳۷۳). *زمانی برای انسانیت بشر*، چاپ اول، تهران: نی.
- زارفا، میشل (۱۳۸۶). *جامعه‌شناسی ادبیات داستانی*، ترجمه نسرين پروینی، تهران: سخن.
- شولتز، دوان، سیدنی الن، شولتز (۱۳۸۵). *نظریه‌های شخصیت*، ترجمه یحیی سیدمحمدی، چاپ نوزدهم، تهران:

ویرایش.

- عضدانلو، حمید (۱۳۸۴). *آشنایی با مفاهیم اساسی جامعه‌شناسی*، چاپ اول، تهران: نی.
- علوش، سعید (۱۹۸۷م). *مدارس الأدب المقارن دراسة منهجية، المركز الثقافي العربي*.
- غنی پورملک شاه، احمد، قدسیه رضوانیان و حسین یحیی نژاد عزیزی (۱۳۹۱). *پایان‌نامه «سنت و بازتاب آن در رمان کولی کنار آتش (بررسی سنت‌ها و چگونگی عمل کرد شخصیت‌های زن در مقابل آن)، مجله علمی پژوهشی زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فسا، س ۳، ش ۳ (پیاپی ۷)*.
- قاسم زاده، رضا، فرضی، حمیدرضا و علی دهقان (۱۳۹۶). «چالش سنت و مدرنیته در «اهل غرق» منبر و روانی پور»، *زبان و ادب فارسی* (نشریه سابق دانشکده ادبیات دانشگاه تبریز)، سال ۷۰، شماره مسلسل ۲۳۵.
- گلی، احمد، محمدی، فرهاد، نظری، سمیرا (۱۳۸۹). «روایت گذر از سنت به مدرنیته در داستان طعم گس خرمالوی زویا پیرزاد»، *بهارستان سخن* (فصلنامه علمی-پژوهشی ادبیات فارسی)، سال ششم، شماره ۱۶.
- گیدنز، آنتونی و دیگران (۱۳۸۰). *مجموعه مقالات مدرنیسم؛ ترجمه حسنعلی نودری*، چاپ سوم، تهران: نقش جهان.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۵). *تجدد و تشخیص*، ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷) (الف). *پیامدهای مدرنیته*، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ چهارم، تهران: مرکز.

References

- Ahmadi, B (1998), *Modernity and Critical Thought*, Tehran: Markaz Publications. (In Persian).
- Afshar Kohan, J (2004), *Sociological Rereading of Traditionalism and Modernism in Iran between the two Revolutions*, Tehran: Avaye Noor. (In Persian).
- Baalbaki, L (2010), *I Live*, Dar Al-Adab for Publishing and Distribution, Beirut: Lebanon, 1st Edition. (In Arabic).
- Pirzad, Z (2004), *we get used to it*, Tehran: Central Publishing, first edition. (In Persian).
- Jahanbeglu, R (1994), *A Time for Humanity*, 1st Edition, Tehran: Nei Publishing Center. (In Persian).
- Zarafa, M (2006), *Sociology of Fiction*, Translated by; Nasrin Parvini, Tehran: Sokhan Publications. (In Persian).
- Shultz, (2005), *Personality Theories*, Translated by; Yahya Seyed Mohammadi, 19th Edition, Tehran: Virayesh Publications. (In Persian).
- Azdanlou, H (2004), *Getting to Know the Basic Concepts of Sociology*, 1st Edition, Tehran: Ney Publications. (In Persian).
- Alloush, Saeed, (1987), *Schools of Comparative Literature: A Systematic Study*, Arab Cultural Center. (In Arabic).
- Ghani Pourmolek Shah, Ahmed, Qudsieh Rizvanian and Hossein Yahinejad Azizi (2011).

- Dissertation "Tradition and its reflection in the gypsy novel by the fire (examination of traditions and how female characters act in front of them), scientific research journal of Persian language and literature, Islamic Azad University, Fasa branch .(In Persian)
- Qasemzadeh, R, Farzi, H. and Dehghan, A. (2017), "The Sunnah and its Origins Among the People of Drowning, Moniro Ravani Pour", *Zaban and Persian Adab* (former publication of Daneshkadeh Adabiyat Daneshgah Tabriz), Sal 70, Shamarat Series 235. (In Persian).
- Goli, A; Mohammadi, F; Nazari, S. (2009). "The Narrative of Passing from Tradition to Modernity in Zoya Pirzad's Tale of Gas Kharmalavi's Taste", *Baharestan Sokhan* (Persian Literature Scientific-Research Quarterly), 6(16). (In Persian).
- Giddens, A. (2001), *Collection of Modernist Essays*; Translated by; Hassanali Nozhari, Chap Sum, Tehran: Naqsh-e Jahan Publications. (In Persian).
- Giddens, A. (2006), *Renewal and Personalization*, Translated by; Nasser Moufqiyan, Tehran: No Publications. (In Persian).
- Giddens, Anthony, (2008) (alif), *His word*, Translated by; Mohsen Thalathi, Chap Chaharm, Tehran: Publishing Center. (In Persian).
- Beck, U. Giddens, A. Lash, S (1994), *Reflexive Modernization*. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order, Stanford. (In English).
- Beck, U., Giddens, A., Lash, S. (1994), *Reflexive Modernization*. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order, Stanford.

قراءة جديدة لآوضاع النساء في إيران و لبنان في ضوء نظرية «غيدنز» (التقليد و الحداثة في روايتي أنا أحياء و عادات مي كنيم نموذجاً)

شيرين سروش^١ | جهانگير اميرى^٢ | يحيى معروف^٣ | على سليمى^٤

١. دكتوراه في فرع اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: shirin.soroush@yahoo.com
٢. الكاتب المسؤول، أستاذ قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: Gaamiri686@gmail.com
٣. أستاذ قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: y.marof@razi.ac.ir
٤. أستاذ قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة رازي، کرمانشاه، إيران. العنوان الإلكتروني: a.salimi@razi.ac.ir

ملخص	معلومات المقال
وجود العلاقة بين الأدب والمجتمع يعد من المسائل ذات أهمية قصوى في البحوث الأدبية. الروايات الاجتماعية تعكس أحداث المجتمع بوتيرة أكبر من سائر الأنواع الأدبية. وقد انعكست العلاقة المتبادلة بين التقليد والحداثة في الآثار الأدبية باعتبارها مسألة ذات بعد اجتماعي. ما إن وصلت الحداثة إيران والبلدان العربية حتى وقع خلاف واضح بينها وبين التقاليد السائدة على المجتمع ما صورته الكتاب في آثارهم بشيء من الطرافة. بمأن المشتركات الثقافية تعد عاملاً أساسياً للمقارنة بين الأعمال الأدبية والروائية، لذلك قمنا في هذا المقال بدراسة مقارنة للروايتين <i>أنا أحياء</i> لليلى بعلبكي اللبنانية و <i>عادات مي كنيم</i> لزويبا بيرزاد الإيرانية في أربعة حقول "الثقافة والاجتماع والاقتصاد والسياسة" وفي ضوء نظرية "آنتوني غيدنز" الذي أصبحت آراءه في شؤون المرأة محط إهتمام علماء الاجتماع في البلدان الشرقية نظراً إلى كونها نظريات تساعد على حلحلة المشاكل التي تعاني منها المرأة في المجتمعات الشرقية. وقد حاولنا في مقالنا هذا، إعطاء صورة واضحة عن الصراع القائم بين التقليد والحداثة في المجتمع اللبناني والإيراني كنموذجين من البيئة الشرقية والآثار التي يتركها هذا الصراع على المرأة العربية والإيرانية. أظهرت دراسة المضامين المشتركة بين الروايتين أن هناك صراعاً حاداً بين التقليد والحداثة وأن المؤشرات الثقافية والاجتماعية التقليدية في الروايتين هي أكثر وأبرز من عناصر الحداثة الموجودة فيهما. إلا أن المجهود الذي بذله أبطال الروايتين للمواجهة بين رؤاهم الحداثية والتقاليد السائدة على الأسرة والمجتمع ذهب أدرج الرياح. بناء على نظرية "غيدنز" الموسومة بنظرية "التشكيك الاجتماعية" أن التقاليد تستمر في حياتها حتى في أكثر المجتمعات حداثة. وفي نهاية المطاف أن التقليد هو الذي يقرر مصير المجتمعات. ثم أن مؤلفي الروايتين رغم نزوعهما نحو الحداثة حملاً شخصيات روايتيهما واقع حياة عصرهما.	نوع المقال: مقالة محكمة الوصول: ١٤٤٢/٠٤/١٥ التقيق والمراجعة: ١٤٤٢/٠٥/٢٦ القبول: ١٤٤٢/٠٥/٢٧ الكلمات الدللية: التقليد والحداثة، أدب المرأة، ليلى بعلبكي، زويبا بيرزاد، <i>أنا أحياء</i> ، عادات مي كنيم، آنتوني غيدنز.

الإحالة: سروش، شيرين؛ اميرى، جهانگير؛ معروف، يحيى، سليمى، على (١٤٤٦). قراءة جديدة لآوضاع النساء في إيران و لبنان في ضوء نظرية «غيدنز» (التقليد و الحداثة في روايتي أنا أحياء و عادات مي كنيم نموذجاً). بحوث في الأدب المقارن، ١٤ (٣)، ٢٥-٤٨.

© الكتاب.

النشر: جامعة رازي